

TUR237 TÜRKİYE TÜRKÇESİ SÖZCÜK TÜRLERİ

(4. HAFTA)

Türkiye Türkçesinde Sözcük Türü Tasnifleri

Türkiye Türkçesinin dil malzemesi başta Arap grameri sonrasında ise Fransız ve dolayısıyla Batı gramerlerinin kalıplarına sokulmuş ve konuların sınıflandırılmasında başlıkları Türkçeye uyarlama yolu tercih edilmiştir. Arap gramerlerinin etkisindeki Osmanlı Türkçesi gramerlerinde *isim, fiil ve edat* olarak üç sözcük türü vardır. Edatlar; isimler ve fiiller gibi anlamlı olmayıp görevli sözler oldukları için Türkiye Türkçesi gramerlerinde de *bağlaç, ünlem* gibi sözcük türleri *bağlama edatları, ünlem edatları* başlıkları altında ele alınmıştır (Korkmaz, 2002: 51).

Türkiye Türkçesinin ilk dilbilgisi kitabı sayılan *Müeyyiretü'l-'Ulûm* Arap grameri etkisindeki gramerciliğin başlangıç noktası kabul edilebilir. Bergamalı Kadri, eserindeki *Faslun Fi-Taksimî'l-Kelimatî* adlı bölümde “*Kelime üçdür, biri ismdür, biri fi'ildür, biri harfdür.*” ifadesiyle sözcük türlerini üçe ayırmış ve isim, fiil ve edatları açıklama yoluna gitmiştir (Atalay, 1946: 9-10).

Daha sonra yapılmış önemli tasnifleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

Ergin, *Türk Dil Bilgisi* adlı eserinde sözcük türlerini mana veya vazife bakımından türler üst başlığı altında *isimler, fiiller ve edatlar* olmak üzere üç ana başlıkla incelenmiştir. Bunlardan isimler ve fiiller manalı; edatlar ise görevli sözcükler olarak değerlendirilmiştir. İsim, sıfat, zamir ve zarflar nesne karşılayan sözcükler olarak isimler bahsinde, nesne dışında her türlü hareketi karşılayan sözcük türü de fiiller bahsinde ele alınmıştır. Edatlar ise tek başlarına hiçbir şeyi karşılamayan, gramer vazifeli sözcükler olarak tanımlanmış ve ünlem edatları, bağlama edatları ve son çekim edatları şeklinde üç grupta incelenmiştir (2004: 216-218).

Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* adlı eserinde sözcük türlerini *anlamli kelimeler ve görevli kelimeler* olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirmiştir. Anlamli kelimeleri; *adlar ve ad soylu kelime sınıfları* ile fiiller ve *fiil soylu kelime sınıfları* şeklinde tekrar bölümlendirmiştir. Çalışmada adlar ve ad soylu kelime sınıfları başlığı altında adlar, sıfatlar, zamirler ve zarflar incelenmiş; fiiller ve fiil soylu kelime sınıfları başlığı altında ise fiiller, fiil kipleri, birleşik fiiller ve çekimsiz fiiller ele alınmıştır. Korkmaz, görevli kelimeleri de edatlar ve

bağlaçların anlatıldığı görevli kelimeler ve ünlemlerin anlatıldığı anlamlı görevli kelimeler şeklinde iki bölümde incelemiştir (Korkmaz, 2014).

Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* adlı çalışmasında sözcüklerin sınıflandırılmasını *tabî* ve *mantikî* sınıflanma şeklinde iki ayrı başlık altında ele almıştır. *Tabî sınıflanma* başlığı altında “iki gramer sınıfına paralel olarak Türkçede her şeyden önce iki kelime sınıfı (classe de mot) vardır: isim (nom) ve fiil (verbe)” açıklamasını yapmıştır. Mantikî sınıflanma başlığı altındaysa sözcükleri sekiz başlık altında değerlendirmiştir: *ad, sıfat, zamir, zarf, takı, bağlam, ünlem, fiil*. Banguoğlu, fiil dışındaki sözcükleri isim grubundan saymış ve sözcüklerin aynı oranda eş değer olmadığını belirtmiştir. Eserde esas kavramlara karşılık olan ad, sıfat, zamir, zarf, fiil türlerinin oluşturduğu gruba *özerkli kelime* (mot autonome), yardımcı kavramlara karşılık olan ve sözcükler arasında ilişki kurmaya yarayan takı, bağlam, ünlem türlerinin oluşturduğu gruba da *katma kelimeler* (mot accessoire) veya *kelimecik* adı verilmiştir (1974: 151-152).

Gencan, *Dilbilgisi* adlı eserinde, Türkçede sözcüklerin dilbilgisi bakımından *ad, sıfat, adil, eylem, belirteç, ilgeç, bağlaç, ünlem* olmak üzere sekiz çeşit olduğunu belirtmiştir. Tümcenin kuruluşundaki görevleri bakımından adlar ve eylemler *temel sözcükler*; sıfatlar ve belirteçler *uydu sözcükler*; ilgeçler ve bağlaçlar ise *söz ulakları* olarak ayrıca gruplanmış, gruplama dışında kalan adılların adlardan sayılması gerektiği, ünlemlerin ise tümce kuruluşunda görevi bulunmadığı için bu gruplamaya dâhil olmadığı açıklanmıştır (1975: 137).

J. Deny'nin Ali Ulvi Elöve tarafından Türkiye Türkçesine aktarılan *Türk Dil Bilgisi* adlı eserinde Türkçedeki sözcük türlerinin Fransızcada hatta Hint-Avrupa dillerinde olduğu gibi kesin sınırlarla birbirinden ayrılmadığı kaydedilir. Türkçede ad fikrinin hâkim olduğunu belirten Deny sözcükleri temel olarak *isim, fiil ve edat* olarak sınıflandırmışsa da bunların bile birbirinin içine girmiş olduğunu söylemiştir. (Deny, 1941: 144).

Aksan'ın yönettiği *Sözcük Türleri* adlı kitap çalışmasında *ad (nomen), sıfat (adiectivum), belirteç (adverbium), adil (pronomen), ilgeç, bağlaç (coniunctio), ünlem (interiectus), eylem (verbum)* olmak üzere sekiz temel tür üzerinde inceleme ve açıklamalarda bulunulmuştur (Atabay, Kutluk ve Özel, 2003).

Sözcük türleri üzerine doğrudan yapılmış bir diğer çalışma olan **H. İbrahim Delice**'nin *Sözcük Türleri* kitabında sözcük türlerinin tasnifi ve isimlendirilmesi için sözcüklerin cümle içindeki ilişkilerinin saptanması gereği vurgulanır. Delice, sözcükleri önce, tek başına kullanım durumuna göre tasnif etmiştir.

1. Asıl sözcükler: Cümlede tek başına bulunabilen, kurduğu öbeğe sözcük alabilen ve tek başına cümle ögesi olabilen sözcüklerdir: *asıl fiil, isim, zamir*.

2. Uydu sözcükler: Tek başına cümlede görev alamayan ve sadece öbekte var olabilen türlerdir: edat, sıfat, yardımcı fiil.

3. Hem asıl hem uydu sözcükler: Hem tek başına hem de sözcük öbeği şeklinde cümlede yer alabilen bazı sözcük türleridir: *bağlaç, pekiştireç, ünlem, zarf*.

Geleneksel gramer çalışmalarında bulunmayan *yardımcı fiil ve pekiştireç* gibi yeni türlere tasnifinde yer veren Delice, sözcük türleri sayısını ona çıkarmıştır. Ayrıca sözcükleri anlamlarına göre *sözlük anlamlı* (1. isim, 2. sıfat, 3. zamir, 4. zarf, 5. asıl fiil) ve *dilbilgisel anlamlı* sözcükler (6. yardımcı fiil ve edatlar, 7. bağlama edatı, 8. çekim edatı, 9. ünlem edatı, 10. pekiştirme edatı) olarak da tasnif etmiştir (2017: 7).

Yener, "*Türk Dilinde Sözcük Türleri Tasnifi Sorunu Üzerine*" adlı makalesinde günümüz gramer çalışmalarında sözcük türlerinin sekiz başlık altında sınıflandırılmasının Hint-Avrupa dil ailesi için hazırlanan gramerler söz konusuysa geçerli olabileceğini belirtmiştir. Bu dillerde sözcüklerin görev kazanırken şekil değiştirdiğine dikkat çeken Yener, çalışmasında Türkiye Türkçesi için isim ve fiil olmak üzere iki temel sözcük türünden bahsedilebileceğini, gramerlerimizde tür adı olarak yer alan sıfat, zarf gibi yapıların tür adı değil de görev adı olabileceğini savunmuştur (2007: 606-623).